

הרב יצחק מאיר יעב"ץ,

בית שמש

ר"מ בישיבת 'דרך חיים', גן יבנה

ויהי בנסוע – שירת הארון בתנ"ך

תמצית: המאמר מקביל בין פסוקי פרשת "ויהי בנסוע הארון" לאחד עשר פרקים בתהלים שמקורם במשה רבינו, ואשר עוסקים במסעות שונים של הארון. קריאה רגישה של הפרקים מעלה שורת הקבלות, לשוניות וענייניות, לפרשה הייחודית בספר במדבר.

חצבה עמודיה שבעה

חומש במדבר הוא ספר הפקודים, עיקר עניינו הוא מסע בני ישראל במדבר, מהר סיני ועד ערבות מואב על ירדן ירחו. הספר פותח בשנה השנית בהכנות למסע מהר סיני, שבאותה שעה היה אמור להיות מסע יחיד אל קדש ברנע שבגבולה הדרומי של הארץ המובטחת, ומשם אמורים היו לפתוח מיד בכיבוש והורשת עמי כנען בהובלתו של משה רבנו עצמו, החל בהר האמורי בדרום ומשם צפונה אל רחבי הארץ. כך היה מתגשם תהליך קצר וממוקד, שתחילתו ביציאת מצרים אל מדבר סיני, עצירה בהר סיני כדי לקבל את התורה, ולאחר חניה של כמעט שנה מסע קצר בן ימים ספורים ישירות אל היעד שהובטח עוד במצרים, ארץ זבת חלב ודבש. היעד אכן קרוב יחסית, ממדבר סיני אל הר הנגב, וניתן היה לעשותו במסע אחד ללא עצירה משמעותית והתמקמות כל המחנה מחדש.

בתחילת הספר נמנים בני ישראל כהכנה לאותה נסיעה קצרה, בכדי להיערך למלחמת הכיבוש באמצעות 'כל יוצא צבא'. אם היה המסע מסתיים כשורה, בכך היה מתייתר המניין השני של פרשת פנחס שעיקרו היה לצורך חלוקת הנחלות 'לאלה תחלק הארץ בנחלה', אף שמטרה זו לא הוגדרה בפירוש במניין הראשון. לאחר השלמת המניין מחולקים בני ישראל למחנות על פי שבטים, וגם זאת הכנה לכיבוש וחלוקת הארץ, ובאים הציוויים על פרטי מסע המשכן וכליו על ידי הכהנים והלויים.

בסדר החומש יש לאחר מכן חזרה בזמן אל החודש הראשון, לחנוכת הנשיאים, הקדשת הלויים והקרבת הפסח, ואז עוסקת התורה בסיפור המסע הראשון. בעשרים בחודש השני נעלה הענן, ומשה וישראל פעלו על פי המצווה, הכהנים כיסו את כלי המשכן, תקעו בחצוצרות, ונסעו המחנות. הלויים נשאו את המשכן וכליו בין המחנות והכל מתקדמים אל היעד, כיבוש הארץ:

וַיִּסְעוּ מֵהַר ה' דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאֶרֶז בְּרִית ה' נִסַּע לְפָנֵיהֶם דָּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר
לָהֶם מְנוּחָה: וַעֲנַן ה' עֲלֵיהֶם יוֹמָם בְּנִסְעָם מִן הַמִּחָנָה: (במדבר י, לג-לד)

כאן באים שני פסוקים מוכרים מאוד:

וַיְהִי בְּנִסְעַת הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיִּפְצוּ אִיבֵיךָ וַיִּנָּסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ: וּבְנַחְתָּ
יֹאמֶר שׁוּבָה ה' רַבּוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל: (במדבר י, לה-לו)

כאשר הפסוקים הללו נאמרים כאן בשעת מעשה, הם עשויים לשמש במובן חד פעמי - ויהי בעשרים בחודש השני בנסוע הארון מחנייתו בסיני, אמר אז משה 'קומה ה' ויפצו איביך וגו', שכן פניהם אל הקרב מיד להכניע את האויבים יושבי ארץ כנען. עם נוח הארון בגבול הארץ היה משה מסיים את שירתו בתפילה לה' שישרה את שכינתו בישראל לעולם בארצו ובנחלתו. אפשר שהיה הארון ממשיך ונוסע עמם במסעות הכיבוש עד אשר היה מגיע אל מקומו הקבוע, כסיומה של שירת הים:

תִּבְאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נַחֲלֹתֶיךָ מְכוּזַן לְשִׁבְתֶּיךָ פְּעֻלָּתְךָ ה' מִקֶּדֶשׁ אֲדֹנָי בּוֹנְנוּ יְדִידֶיךָ: ה' יִמְלֹךְ
לְעֹלָם וָעֶד: (שמות טו, יז)

לאחר שהתאוננו ובשל כך נעצר הארון ובאו עליהם פורענויות, תקלה גררה תקלה, וחטאו במרגלים וגזר עליהם לעכבם במדבר. אז הפכה תפילה זו לשגרה קבועה בכל עשרות המסעות מכאן ולהבא. אף אנו משתמשים בה כדי ללוות את התורה היוצאת ממקומה בהיכל שבבית הכנסת, ושבה אליו לאחר קריאת התורה.¹

בברייתא (שבת קטז א) ישנה התייחסות ייחודית לפסוקים הללו:

"תנו רבנן: זיהי בנסוע הארון ויאמר משה פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה לומר שאין זה מקומה. רבי אומר, לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו.

ואמרו בגמרא:

כמאן אזלא הא דא"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן, 'חצבה עמודיה שבעה' (משלי ט, א) אלו שבעה ספרי תורה, כמאן כרבי.

קשה להבין כיצד שני פסוקים בודדים מהווים ספר שלם בתורה, ומה מיוחד דווקא בשני פסוקים אלה? אם שירת הים אינה ספר בפני עצמו, אם שירת האזינו אינה ספר בפני עצמו, מפני מה תפילה קצרה במסע הארון תחילה וסוף נחשבת ספר שלם?

¹ בהגבת התורה לאחר הפסוק 'וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל' שהוא פסוק שלם (דברים ד, מד), מוסיפים 'על פי ה' ביד משה'. אולם באמת אין פסוק כזה, ויש בכך גם משום 'כל פסוקא דלא פסקיה משה, אן לא פסקין ליה', ובפרט שיש בו הזכרת ה'. יש מדקדקים שאומרים את הפסוק כולו 'על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה' (במדבר ט, כג). בכך מושלם ההקשר, שאם הוצאת ספר התורה מן ההיכל משולה ליציאת הארון במדבר ממקומו למסע נוסף, והשיבה אל ההיכל היא כהכנסת ארון הברית אל אוהל מועד בחניה הבאה, הרי ביניהם מתאים להכריז את הפסוק של המסע עצמו, שנעשה על פי ה'.

אולי יש מקום לפרש שאין הכוונה רק לשני פסוקים אלה, אלא שיש לפנינו מסגרת - 'סימניות' = סוגריים, הכוללת חטיבה שלמה של דברי משה רבנו, שהם ספר בפני עצמו מפני שהם שונים מכלל דברי תורת משה.

נבואת משה שלא בתורה

משה רבנו נקרא 'אדון הנביאים', והתורה העידה (דברים לד, י):

וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים: (דברים לד, י)

הגמרא ביבמות (מט ע"ב) מגדירה כך את ההבדל בין נבואת משה לנבואת כל הנביאים: כדתניא כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה.

ובלשון הספרי (במדבר ל, ב, הובא ברש"י):

זה הדבר - מגיד שכשם שנתנבא משה ב"כה אמר", כך נתנבאו נביאים ב"כה אמר", ומוסיף עליהם [משה] "זה הדבר".

פירוש הדברים: בביטוי "כה אמר ה'" נעשה שימוש בכ"ף הדמיון, כלומר - כעין זה אמר ה', שהרי מילותיו של הנביא אינם מאת ה', אלא הנביא קיבל חידה ועליו מוטל לפתרה. המילים הם פתרון החידה על ידי הנביא עצמו.² משה לעומת זאת, באומרו "זה הדבר", כוונתו לומר - במילים אלה שמעתי. אם כן, ההבדל בניסוח מבטא הבחנה מהותית בין משה לשאר הנביאים. יש להאריך בדברים,³ ונסתפק בדבריו התמציתיים של מהרי"ל דיסקין (שו"ת סוף ח"ב, כתבים):

הענין, אף שמחזות הנבואה בעולמות העליונים, אעפ"כ המחזה שוב יורדת לאט לאט ומתגשמת, עד שהפתרון נמצא בהשגת הנביא על מה ידמוזן בעולם השפל, וכמעט אז רוחו חוזרת אליו כמעט. כל הציורים הארציים מתרשמין בנפש ואינו ציור חוץ לנפש והנביא מסתכל בנפשו ויודע הפתרון, ואעפ"כ הרי זה דומה למביט בזכוכית, אם הזכוכית צבועה ירוק, אדום, צהוב, תכלת, כן נראין לו כל המובטין ירוקין, אדומין וכו' אף שרואה הדברים בלי שינוי, כן הענין בנביא, כל שנפשו זכה ובהירה, רואה הפתרון צח ומצוחצח. וזה שאמרו במשה רבינו ע"ה, שנפשו היתה בעוצם המעלה ונסתכל באספקלריה מאירה. ואעפ"כ חלילה גם שאר הנביאים לא נתנבאו שקר ח"ו... ומה"ט מובן דאמרינן גזירת נביא חוזרת... דבנביא כוח אחר מעורב בו, פתרון שכל האנושי כנ"ל, ע"כ יתכן שיתבטל...

כל התורה כולה נקראת תורת משה, אף שיש בה סיפורים שהיה מקובל באומה, או שנעשו באותה עת, אעפ"כ מסרה לו הקב"ה כל המעשה... והכל נגלה למשה, ואף נבואות שנאמרו

² ראה בספר העיקרים ח"ג פ"ט; אברבנאל הקדמה לספר ירמיה; דרך ה' לרמח"ל ח"ג פ"ד אות ה; הגר"א בליקוטים שבסוף ביאורו לספרא דצניעותא; שו"ת חתם סופר ח"א סי' טז ועוד.

³ רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ז ה"; פירוש המשנה סנהדרין, הקדמה לפרק חלק, היסוד השביעי; הקדמה למסכת אבות שמונה פרקים, פ"ח; דרשות הר"ן סוף הדרוש השמיני; וראה בספרנו ישלח שרשיו שורש ג נספח א.

לאחרים, כמו לאברהם, יצחק, יעקב, ח"ו לא כמעתיק משה אותם נכתבו בתורה הקדושה, כי משה שזכה באספקלריה המאירה, כאשר מסרם לו השי"ת עתה ברוח הקודש ידע אותה הנבואה ביתר עז.

כלומר, דרגת נבואת משה היתה הכרחית לצורך קבלת התורה, שאי אפשר שאדם יהיה מעורב במילות התורה, אלא הקב"ה מסר את הדברים כפי שהם, ולא כשאר נביאים שמקבלים חידה ופותרים אותה במילותיהם.

השאלה היא האם הבדל זה בין נבואת משה לנבואת שאר נביאים בהכרח נובע מההבדל בדרגתו, אישיותו המתקנת והשגותיו הגבוהות של 'מבחר המין האנושי', או שהוא נובע ממטרת שליחותו, למסור תורה לישראל, שהיא גבוהה משליחותם של כל הנביאים. האם יתכנו דברים של משה רבנו שנאמרו ברוח הקודש או בנבואה, שלא בדרגת פה אל פה?

בפשטות נראה שמשם השיג את דרגת הנבואה שלו מכוח אישיותו, ולכאורה לא מסתבר שלעיתים ירד מדרגתו זו. כך מתבאר בדברי הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ז ה"ו):

כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו, משה רבנו אינו כן, אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקודש לובשתו ונבואה שורה עליו, ואינו צריך לכוון דעתו ולהזדמן לה שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת, לפיכך מתנבא בכל עת, שנאמר "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם", ובוהבטיחו הא-ל, שנאמר "לך אמור להם שובו לכם לאוהליכם ואתה פה עמוד עמדי", הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת מהם חוזרים לאוהלים - שהוא צרכי הגוף כולם כשאר העם, לפיכך אין פורשין מנשותיהם, ומשה רבנו לא חזר לאוהלו הראשון, לפיכך פירש מן האשה לעולם ומן הדומה לו, ונקשרה דעתו לצור העולמים, ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם, וקרן עור פניו ונתקדש כמלאכים.

וכך עולה לכאורה מגישתו במורה הנבוכים (ח"ב פל"ב) שהנבואה כמעט מוכרחת למי שהגיע לדרגה המאפשרת זאת, אלא אם ימנע זאת ממנו הקב"ה:

והדעת השני דעת הפילוסופים והוא שהנבואה שלמות אחד בטבע האדם, והשלמות ההוא לא יגיע לאיש מבני אדם אלא אחד לימוד יוציא מה שבכוח המין לפועל...

והוא שהאיש המעולה השלם בשכליותו [בשכלו] ובמידותיו, כשיהיה המדמה על מה שאפשר להיות מן השלמות, ויזמין עצמו ההזמנה ההיא אשר תשמענה, הוא יתנבא בהכרח, שזה השלמות הוא לנו בטבע, איש בריא המזג במזון טוב ולא יולד מן המזון ההוא דם טוב ומה שדומה לזה...

והדעת השלישי והוא דעת תורתנו ויסוד דתנו הוא כמו זה הדעת הפילוסופי בעצמו, אלא בדבר אחד, וזה שאנחנו נאמין שהראוי לנבואה המכין עצמו לה, אפשר שלא יתנבא וזה ברצון אלוהי.⁴

⁴ אמנם הראי"ה (שמונה קבצים ב, נד) סייג את דברי הרמב"ם והחריג מהם את נבואת משה: "נבואת משה רבינו אינה מהטבע הרוחני של ההויה, כמו שהיא שאר נבואה, שהעלמתה מן הראוי לה היא פליאה, והופעתה היא טבעית, אבל נבואתו של אדון הנביאים נס היא, כבריאת העולם יש מאין".

ברם מצאנו בדברי חז"ל, שהשגותיו של משה מותנות במצבו הרוחני של עם ישראל ונועדו לטובת שליחותו. בספרא (ויקרא א, א. וכן במכילתא דרבי ישמעאל שמות יב, א, הובא ברש"י ויקרא א, א ודברים ב, יז) אנו מוצאים:

"לאמר" – אמור להם דברי כבושים: "בשבילכם מדבר עמי", שכן מצאנו שכל ל"ח שנים שהיו ישראל כמנודין לא היה מדבר עם משה, שנאמר: ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות... וידבר ה' אלי לאמר (דברים ב, טז-יז).

ברייתא זו מובאת בגמרא (תענית כו ע"ב וב"ב קכא ע"א) וכתב רש"י (תענית לע"ב ד"ה לא היה): לא היה הדבור עם משה – ביחוד וחיבה דכתיב "וידבר ה' אלי לאמר" – אלי נתייחד הדיבור. ואע"ג דמקמי הכי כתיבי קראי בהו "וידבר" איכא דאמרי לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה, גמגום.

וכן הרשב"ם (ב"ב קכא ע"ב ד"ה לא היה):

לא היה הדיבור אל משה – פה אל פה כבתחלה, אבל אם הוצרכו לדיבור, כגון במעשה דקרח שהיה אחר מעשה המרגלים, היה מדבר על ידי מלאך או באורים ותומים. אי נמי, לא היה מדבר עמו אלא על ידי צורך מעשה הצריך להם.

מבואר שכאשר עם ישראל לא היו ראויים, התנבא משה כשאר נביאים בלבד.⁵ הדברים אינם סותרים את דעת הרמב"ם הנ"ל, שהרי הרמב"ם סייג את דבריו שעל פי רצון אלוהי תיתכן שלילת נבואה מבעל דרגה ראויה, ולדוגמה הביא את ברוך בן נריה שהיה ראוי לנבואה אלא שעם ישראל היה בתקופת חורבן ולכן לא התנבא.

ובאמת מצאנו דברים של משה רבנו בתנ"ך שאינם בדרגת נבואת משה, ואכן אינם נחשבים תורה אלא דברי רוח הקודש, שהרי הברייתא (בבא בתרא יד, ב) אומרת:

משה כתב ספרו ופרשת בלעם⁶ ואיוב... דוד כתב ספר תהילים ע"י עשרה זקנים... וע"י משה [תפילה למשה (שם צ) וכל אחד עשר מזמורים כסדרן, רש"י].

הרי שיש דברים המיוחסים למשה שאינם אפילו בגדר נבואה אלא רוח הקודש כספרי כתובים.⁷ נעניין בפרקי תהילים המיוחסים למשה רבנו, ובהקשרם לקורות בני ישראל במדבר ולמסע הארון, ומהם יעלה לנו ביאור אפשרי חדש בספר התורה השביעי הלזה.

⁵ גם בספרי הנ"ל נאמר שמשה התנבא ב'כה' כשאר נביאים, אלא שזכה לתוספת של "זה הדבר". לדוגמה, כל נבואותיו לפרעה נאמרו בלשון "כה אמר ה' שלח עמי ויעבדוני", וכן בצנצנת המן ובציווי לבני לוי להרוג את עובדי העגל. אמנם יש להבהיר שכשכתבם משה בתורה אמר לו ה' לכתבם כך, כיתר המעשים המסופרים בתורה ששבו וניתנו למשה מפי הגבורה, וכפי שכתב את נבואות אברהם יצחק ויעקב, ואף שהם פתרו את החידות חזר ה' וניבא את משה 'פה אל פה' ואמר לו שכך אמר לאברהם, יצחק ויעקב, כמ"ש מהריל"ד הנ"ל, ומוכרח הוא כדי להחשיבו כתורת משה. כך נבואות משה שנאמרו ב"כה", חזר הקב"ה ונתנן לו ב"זה הדבר", שיכתוב כמספר על אחר שכך נאמר לו ב'כה'.

⁶ מהריל"ד שם ביאר עניין פרשת בלעם באופן נפלא ע"פ הדברים הנ"ל, עיי"ש.

⁷ הנצי"ב (העמק שאלה שאילתא ח אות י) כתב שספרי כתובים כתהילים ואיוב סגנונם הוא לשון בני אדם ממש, ואילו ספרי נביאים "נתחבר בלשון תורה שדבר בו הקב"ה", ועוד יש להאריך בזה ואכ"מ.

פרקי תפילה למשה

פרק צ' בתהלים פותח במילים "תפילה למשה איש האלהים". רש"י (ב"ב לעיל, שבועות טו ע"ב, תהלים שם, ושמות לט כג) פירש שפתיח זה מתייחס לאחד עשר המזמורים הבאים ברצף עד פרק ק"א הפותח "לדוד". כל פרקי "תפילה למשה" מוכרים לנו מסידור התפילה. ארבעת הפרקים הראשונים (צ'-צ"ג) נאמרים בתפילת שחרית של שבת: תפילה למשה; יושב בסתר עליון; מזמור שיר ליום השבת; ה' מלך גאות לבש. פרק צד הוא שיר של יום רביעי – אל נקמות ה'. חמשת הפרקים הבאים (צ"ה-צ"ט) מושרים בפיות רוב קהילות ישראל לקראת שבת המלכה, מ"לכו נרננה לה" ועד "כי קדוש ה' אלהינו". הפרק האחרון, פרק ק, נאמר בכל בוקר - מזמור לתודה.

נעיין בפרקים לפי סדרם. פרק צ' הוא תפילה כמשמעה, תחנונים לפני ה' על מחילת העוון. אפשר שזוהי השלמת תפילתו של משה לפני ה' שימחול על חטא העגל, שלעומת האמור בתורה: "שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך" (שמות לב, יב), ושם עיקר התפילה מפני זכות אבות ומניעת חילול השם, כאן נאמר: "שובה ה' עד מתי והנחם על עבדיך", ועיקר התפילה מפני גדלות ה' וחולשת האדם ואפסותו. הפסוק האחרון 'ויהי נועם ה' אלהינו וגו', נדרש על ברכת משה לעוסקים במלאכת המשכן (רש"י שמות לט, כג).

פרק צ"א, יושב בסתר, מכונה בגמרא (שבועות טו ע"ב) 'שיר של פגעים', והוא נקבע כשיר שבו מקדשים את העיר ואת העזרות, ויש לומר שיוסד על קידוש המשכן עם תום עשייתו או בהקמתו.⁸ השראת השכינה בישראל היא צל שדי עלי אהליהם המלונגם לחסות תחת כנפיו, ומגן עליהם מכל פגע בעננו העומד עליהם יומם ובעמוד אש לילה. הפסוק "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך", הוא תפילה וברכה בעקבות דברי ה': "הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרךך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי". ואברתו בו יסך לישראל הוא כאמור: "ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו. כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו", וכמו שנאמר על יציאת מצרים: "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי".

פרק צ"ב, מזמור שיר ליום השבת, ופרק צ"ד, אל נקמות ה', עוסקים בסוגיית הגמול שאינו נראה לעין בעולם הזה, שאלת צדיק ורע לו רשע וטוב לו, שאמרו חז"ל שהקשה משה לפני הקב"ה (ברכות ז ע"א, ונחלקו שם אם ענהו), ועל פי הברייתא לעיל אף כתב על כך את ספר איוב. פרק צ"ה בחלקו הראשון מקביל לפרק ק' בסגנונו, כך שהם מהווים מסגרת סגנונית שבתוכה משולבים ארבעה פרקים שבהם נעסוק להלן, וחלקו השני של פרק צ"ה עוסק בחטא דור המדבר ובשבועת ה' להשאירם במדבר.

⁸ רש"י בשבועות שם כתב שאותו אמר משה לעוסקים במלאכת המשכן, ובהגהו"ת הב"ח הקשה שהרי הפסוק ויהי נועם שאמרו חז"ל שאמר להם, הוא סיום הפרק הקודם.

<p>לְכוּ נִרְנְנָה ה' נְרִיעָה לְצוֹר יִשְׁעֵנוּ. נִקְדְּמָה פְּנֵינוּ בְּתוֹדָה בְּזִמְרוֹת נְרִיעַ לוֹ. כִּי אֵל גָּדוֹל ה' וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים. אֲשֶׁר בִּידוֹ מַחְקְרֵי אֲרֶץ וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ. אֲשֶׁר לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ וַיִּבְשֵׁת יַדָּיו יָצְרוּ. בָּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרַעַה נִבְרַכָּה לְפָנֵי ה' עֲשֵׂנוּ. כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וְאֲנַחְנוּ עִם מְרַעִיתוֹ וְצֵאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם בְּקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ.</p>	<p>מְזִמּוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לֵה' כָּל הָאָרֶץ. עֲבְדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה בָּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה. דַּעוּ כִּי ה' הוּא אֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ וְלוֹ אֲנַחְנוּ עִמּוֹ וְצֵאן מְרַעִיתוֹ. בָּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בְּתִהְלָה הוֹדוּ לוֹ בְּרָכוּ שְׁמוֹ. כִּי טוֹב ה' לְעוֹלָם חֲסִדוֹ וְעַד דֶּרֶךְ אֱמוּנָתוֹ.</p>
---	--

פרק ק' - 'מזמור לתודה', נאמר גם הוא בהרחבת העיר והעזרות (רש"י שבועות שם ד"ה תנו רבנן). להלן ננסה לבאר את ההקשר של סגנון שיר המסגרת הזה לבני ישראל המצויים במדבר, לאחר שנבאר את הפרקים שביניהם.

שירת הארון

ארבעת הפרקים צ"ו-צ"ט יתבארו לנו על פי הגמרא העוסקת בפרשה נוספת של מסע הארון. מיום שעשה בצלאל את הארון ומשה הביאו אל בית קדשי הקדשים, שכן ארון הברית בקרב ישראל, במסעותיהם במדבר, בחציית הירדן והקפת יריחו, במשכן שילה, בגבעת יערים ובעיר דוד, ושלמה הכניסו פנימה אל הדביר, עד להטמנתו בימי יאשיהו בדור שלפני חורבן הבית. למעלה משמונה מאות וחמישים שנה שרתה השכינה בישראל בין הכרובים,⁹ אך לא ברצף אחד. הפסקה קצרה של שבעה חודשים היתה, כאשר גלה כבוד מישראל וארון הברית הוחזק בידי ערלים. בתום הקרב באבן העזר, ביום מות עלי ובניו וחורבן משכן שילה, שבו הפלשתים את ארון הברית שהובא אל מחנה ישראל, ולאחר שהות ונדודים בערי פלשתים במשך שבעה חודשים, שב ארון הברית אל ערי ישראל. הפלשתים שביקשו לרצות את א-להי ישראל שהתעלל בהם בכל עת היות הארון ביניהם, שמו את הארון על עגלה חדשה, ובצירוף דורון שילחו את הפרות נושאות העגלה לדרכן. הם הלכו אחריהן כדי לראות לאן ילכו, ולפי זה יחליטו אם אכן יד ה' היתה בהם. הפרות עלו במעלה דרך בית שמש, "וַיִּשְׁרְנָה הַפְּרוֹת" (שמואל א ו, יב). הגמרא (עבודה זרה כ, ב) דורשת את הפסוק מלשון שירה, שאמרו הפרות שירה.¹⁰

⁹ יאשיהו עלה למלוכה כחמישים שנה לפני החורבן, שהיה שמונה מאות ותשעים שנים אחרי יציאת מצרים, וגניזת הארון נראה שהיתה בשמונה עשרה שנה למלכותו.

¹⁰ יש לפרש על דרך שפירש הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ג ה"א): "זוה שאמר דוד הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיסור וביאור ענין הדברים הללוהו בני אדם מגבורותיו שתראו באש ובברד ובשאר ברואים שתראו למטה מן הרקיע שגבורתם תמיד ניכרת לקטן ולגדול". ואף כאן, שהפלשתים עשו זאת כנסיון לראות את אכן יד ה' נגעה בם, כי אז יעלה הארון לדרכו בית שמש, הרי כל הרואה את הפרות עולות בדרכ לבית שמש מודה בגדלות ה' ואומר שירה על עונשם של הפלשתים וישועת הארון.

שירה זו בעת ששב ארון הברית לידי עם ה', יש בה ניחוח של מסע הארון בראשית ימיו. בגמרא שם מובאות שש דעות שונות מה הייתה אותה שירה.

מאי וישרנה א"ר יוחנן משום ר"מ שאמרו שירה ורב זוטרא בר טוביה אמר רב שישרו פניהם כנגד ארון ואמרו שירה.

ומאי שירה אמרו? א"ר יוחנן משום ר"מ 'אז ישיר משה ובני ישראל' (שמות טו, א), ור' יוחנן דידיה אמר 'ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו וגו' (ישעיהו יב, ד), ור"ש בן לקיש אמר מזמורא יתמא 'מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו' (תהלים צח), ר' אלעזר אמר 'ה' מלך ירגזו עמים' (שם צ"ט), ר' שמואל בר נחמני אמר 'ה' מלך גאות לבשי' (שם צ"ג), ר' יצחק נפחא אמר רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון ומפוארה בעדי עדיים.

רב אשי מתני לה להא דר' יצחק אהא זיהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה" ישראל מאי אמרו? אמר ר' יצחק, רוני רוני השיטה.

דברי רב אשי קושרים שירה זו עם שירת בני ישראל במדבר, כנגד משה המשורר, ומכך בסיס להשוואה שנעשה בין הסוגיות. למעשה כל שש הדעות נוקטות שהפרות שרו שירים שיש להם קשר למשה וישראל במדבר. בדעת ר"מ שזוהי שירת הים, הדברים ברורים ואין צורך לפרש. שלוש דעות נוקטות שלושה פרקים מפרקי משה רבנו בתהלים, שבהם אנו עוסקים במאמר זה. הדעה האחרונה נקשרת למשה וישראל ע"י רב אשי כאמור. נעסוק כעת בדעתו של רבי יוחנן הנוקט שירה מספר ישעיהו, המתחילה בפסוק "ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו".

פסוק זה פותח גם את שירת דוד המלך לפני הארון, בתום מסעו מקרית יערים אל עיר דוד, ומיקומו בתוך האוהל (דברי הימים א' טז, ח-לו). זו השירה שאנו אומרים בכל בוקר בתחילת פסוקי דזמרה בנוסחה המדולג שבדברי הימים,¹¹ נוסח קטוע באופן בולט. הוא מתחיל בתיאור מוצא עם ישראל מהאבות הקדושים שה' כרת עמהם ברית על ארץ כנען, ולפתע נקטע התיאור ההיסטורי בבת אחת ועובר לשיר "שירו לה' שיר חדש". קריאת שלושה פרקים מספר תהלים מורה בבירור ששירת דוד היתה בת שלושה פרקים, ובתהלים היא מצויה בנוסח המלא, כשהפסוקים המצויים בדברי הימים מקבילים כמעט מילה במילה לפרקי תהלים האמורים, כמעט שינויים כפי שמצוי במקרא בקטעים שיש להם שני נוסחים מקבילים.

¹¹ פסוקי דזמרה עיקרם הוא ששת הפרקים המסיימים את ספר תהלים, מתהילה לדוד ועד כל הנשמה תהלל יה, כלשון הרמב"ם (הלכות תפילה פ"ז הי"ב): "ושבחו חכמים למי שקרא זמירות מספר תהלים בכל יום ויום מתהלה לדוד עד סוף הספר, וכבר נהגו לקרות פסוקים לפניהם ולאחריהם" (אמנם רש"י בשבת קיח ע"ב ד"ה פסוקי דזמרה פירש שהכוונה לשני מזמורי 'הללו' - קמח וקנ). הפרקים המשמעותיים שאנו מוסיפים לפניהם ולאחריהם הם שירת דוד לפני הארון 'הודו לה', וברכת דוד את ה' במעמד הקהל שבו הכריז על בניית המקדש (ברמ"א נב, א כתב שבסדר העדיפות לדילוג פסוקי דזמרה, הודו לה' הוא בסדר החשיבות מיד אחרי אשרי והללויות, והמג"א כתב ש'ויברך דוד' קודם לכך).

<p>דברי הימים א' ט"ז, ח-ל"ו</p> <p>הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו. שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו. התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי ה'. דרשו ה' ועזו בקשו פניו תמיד. זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיהו. זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו. הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו. זכרו לעולם בריתו דבר צנה לאלף דור. אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק. ויעמידה ליצחק לחק לישראל ברית עולם. לאמר לה אתן ארץ כנען חבל נחלתכם. בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה. ויתהלכו מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר. לא הניח לאיש לעשקם ויוכח עליהם מלכים. אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו.</p>	<p>תהלים ק"ה</p> <p>הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו. שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו. התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי ה'. דרשו ה' ועזו בקשו פניו תמיד. זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיו. זרע אברהם עבדו בני יעקב בחיריו. הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו. זכר לעולם בריתו דבר צנה לאלף דור. אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק. ויעמידה ליצחק לחק לישראל ברית עולם. לאמר לה אתן ארץ כנען חבל נחלתכם. בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה. ויתהלכו מגוי אל גוי מממלכה אל עם אחר. לא הניח אדם לעשקם ויוכח עליהם מלכים. אל תגעו במשיחי ולנביאי אל תרעו. ויקרא רעב על הארץ כל מטה לחם שבר. שלח לפנייהם איש לעבד נמכר יוסף. ענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו. עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתהו. שלח מלך ויתירהו משל עמים ויפתחהו. שמו אדון לביתו ומשל בכל קנינו. לאסר שריו בנפשו וזקניו יחכם. ויבא ישראל מצרים ויעקב גר בארץ חם. ויפר את עמו מאד ויעצמהו מצריו. הפך לבם לשנא עמו להתנכל בעבדיו. שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו. שמו בם דברי אתותיו ומפתים בארץ חם. שלח חשך ויחשך ולא מרו את דברו. הפך את מימיהם לדם וימת את דגתם. שרץ ארצם צפרדעים בחדרי מלכיהם. אמר ויבא ערב כנים בכל גבולם. נתן</p>
---	---

	<p>גִּשְׁמֵיהֶם בָּרַד אֲשֶׁר לְהַבּוֹת בְּאַרְצָם. וַיֵּךְ גִּפְנֵם וַתֵּאֲנַתֶּם וַיִּשְׁבַּר עֵץ גְּבוּלָם. אָמַר וַיָּבֵא אֲרָבָה וַיִּלַּק וַאֲיִן מִסָּפֵר. וַיֹּאכַל כָּל עֵשֶׂב בְּאַרְצָם וַיֹּאכַל פְּרִי אֲדָמָתָם. וַיֵּךְ כָּל בְּכוֹר בְּאַרְצָם רֵאשִׁית לְכָל אוֹנָם. וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב וַאֲיִן בְּשִׁבְטֵי כוּשׁ. שָׂמַח מִצְרַיִם בְּצֵאתָם כִּי נָפַל פַּחַדִּים עֲלֵיהֶם. פָּרַשׁ עֵגֹן לְמֹסַךְ וְאֲשֶׁר לְהֵאִיר לַיְלָה. שָׂאֵל וַיָּבֵא שְׁלוֹ וְלָחֵם שָׁמַיִם יִשְׁבִּיעֵם. פָּתַח צוּר וַיִּזְוּבוּ מַיִם הִלְכוּ בְּצִיּוֹת נֹהַר. כִּי זָכַר אֶת דְּבַר קָדְשׁוֹ אֶת אֲבִרְהֶם עֲבָדוֹ. וַיּוֹצֵא עִמּוֹ בְּשִׁשּׁוֹן בְּרִנָּה אֶת בְּחִירָיו. וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרָצוֹת גּוֹיִם וְעָמַל לְאֲמִים יִירָשׁוּ. בְּעִבּוֹר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וַתּוֹרַתִּי יִנְצְרוּ הַלְלוּנִי</p>
<p>שִׁירוֹ לַה' כָּל הָאָרֶץ בְּשָׂרוֹ מִיּוֹם אֵל יוֹם יִשׁוּעָתוֹ. סִפְרוּ בַּגּוֹיִם אֶת כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו. כִּי גָדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים. כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וְה' שְׁמַיִם עָשָׂה. הוֹד וְהִדָּר לְפָנָיו עֹז וְחֵדוּהָ בְּמִקְמוֹ. הָבוּ לַה' מִשְׁפָּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַה' כְּבוֹד וְעֹז. הָבוּ לַה' כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְּחָה וּבֵאוּ לְפָנָיו הַשְׁתַּחֲוּוּ לַה' בְּהַדְרַת קָדְשׁ. חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל הָאָרֶץ אַף תִּכּוֹן תִּבַּל בַּל תִּמוּט. יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ וַיֹּאמְרוּ בַּגּוֹיִם ה' מֶלֶךְ. יִרְעֵם הַיָּם וּמְלוֹאוּ יַעֲלֶץ הַשְּׂדֵה וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ. אֲזַ יִרְנְנוּ עֲצֵי הַיַּעַר מִלְּפָנָיו ה' כִּי בָּא לְשִׁפּוֹט אֶת הָאָרֶץ.</p>	<p>תהלים צ"ו שִׁירוֹ לַה' שִׁיר חֲדָשׁ שִׁירוֹ לַה' כָּל הָאָרֶץ. שִׁירוֹ לַה' בְּרָכוּ שְׁמוֹ בְּשָׂרוֹ מִיּוֹם לַיּוֹם יִשׁוּעָתוֹ. סִפְרוּ בַּגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו. כִּי גָדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים. כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וְה' שְׁמַיִם עָשָׂה. הוֹד וְהִדָּר לְפָנָיו עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ. הָבוּ לַה' מִשְׁפָּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַה' כְּבוֹד וְעֹז. הָבוּ לַה' כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְּחָה וּבֵאוּ לְחִצְרוֹתָיו. הַשְׁתַּחֲוּוּ לַה' בְּהַדְרַת קָדְשׁ חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל הָאָרֶץ. אִמְרוּ בַּגּוֹיִם ה' מֶלֶךְ אַף תִּכּוֹן תִּבַּל בַּל תִּמוּט יִדִּין עַמִּים בְּמִישְׁרִים. יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ יִרְעֵם הַיָּם וּמְלוֹאוּ. יַעֲלֹז שְׂדֵי וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ אֲזַ יִרְנְנוּ כָּל עֲצֵי יַעַר. לְפָנָיו ה' כִּי בָּא</p>

	<p>כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק ועמים באמונתו.</p>
<p>הודו ה' כי טוב כי לעולם חסדו.</p>	<p>תהלים קו הַלְלוּיָהּ הוֹדוּ לָהּ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ. מִי יִמְלֵל גְּבוּרוֹת ה' יִשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ. אֲשֶׁרֵי שְׁמֵרֵי מִשְׁפָּט עָשָׂה צְדָקָה בְּכָל עֵת. זָכְרָנִי ה' בְּרִצּוֹן עֲמָךְ פְּקֻדָּנִי בִישׁוּעָתְךָ. לְרֵאוֹת בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ לְשִׂמְחָה בְּשִׂמְחַת גּוֹיֶךָ לְהַתְהַלֵּל עִם נְחִלָּתְךָ. חָטְאנוּ עִם אֲבוֹתֵינוּ הָעֲוִינוּ הִרְשָׁעְנוּ. אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרִים לֹא הִשְׁכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת רַב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל יָם בַּיָּם סוּף. וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת גְּבוּרָתוֹ. וַיַּגְעַר בַּיָּם סוּף וַיַּחַרֵּב וַיּוֹלִיכֵם בְּתַהֲמוֹת כַּמְדָּבָר. וַיּוֹשִׁיעֵם מִיַּד שׁוֹנֵא וַיַּגְאֵלֵם מִיַּד אוֹיֵב. וַיַּכְסּוּ מַיִם צְרִיחֵם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתֵר. וַיֹּאמִינוּ בְּדַבְּרֵי יִשְׁרָאוֹ תְהִלָּתוֹ. מִהָרוּ שְׂכָחוּ מַעֲשָׂיו לֹא חָבוּ לְעַצְמוֹ. וַיִּתְּאוּ תַּאֲוָה בְּמַדְבָּר וַיִּנְסוּ אֶל בִּישְׁמֹן. וַיִּתֵּן לָהֶם שְׂאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רִזּוֹן בְּנִפְשָׁם. וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ ה'. תִּפְתַּח אֶרֶץ וּתְבַלַּע דָּתָן וַתְּכַסּוּ עַל עֵדֹת אֲבִירָם. וַתִּבְעַר אֵשׁ בְּעֵדָתָם לְהַבִּיחַ תְּלַהֵט רְשָׁעִים. יַעֲשׂוּ עֵגֶל בְּחֹרֵב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַסַּכָּה. וַיִּמְירוּ אֶת כְּבוֹדֵם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֲכַל עֵשֶׂב. שְׂכָחוּ אֶל מוֹשִׁיעֵם עָשָׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם. נִפְלְאוֹת בְּאֶרֶץ חָם נוֹרָאוֹת עַל יָם סוּף. וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֵם לוּלִי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עָמַד בְּפָרֶץ לִפְנֵי לְהַשִּׁיב חַמְתוֹ מֵהַשְּׁחִית. וַיִּמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חַמְדָּה לֹא הֵאמִינוּ לְדַבְּרוֹ. וַיִּרְגְּנוּ בְּאֶהְלִיחֵם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה'. וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם</p>

<p>ואמרו הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להדות לשם קדשך להשתבח בתהלתך. ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל לה'.</p>	<p>להפיל אותם במדבר. ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות. ויצמדו לבעל פֶּעוּר ויאכלו זבחי מתים. ויכעיסו במעלליהם ותפרץ בם מגפה. ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה. ותחשב לו לצדקה לדר ודר עד עולם. ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם. כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו. לא השמידו את העמים אשר אמר ה' להם. ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם. ויעבדו את עצביהם ויהיו להם למוקש. ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים. וישפכו דם נקי דם בניהם ובנותיהם אשר זבחו לעצבי כנען ותחנף הארץ בדמים. ויטמאו במעשיהם ויזנו במעלליהם. ויחר אף ה' בעמו ויתעב את נחלתו. ויתנם ביד גוים וימשלו בהם שנאיהם. וילחצום אויביהם ויכנעו תחת ידם. פעמים רבות יצילם והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם. וירא בצר להם בשמעו את רנתם. ויזכר להם בריתו וינחם כרב חסדיו. ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם. הושיענו ה' אלהינו וקבצנו מן הגוים להדות לשם קדשך להשתבח בתהלתך. ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה.</p>
---	---

בכך מתבארת חתימת פרק ק"ו 'ואמר כל העם אמן'. כשלעצמה אין לה מובן, אלא שזוהי חתימת השירה כמבואר בדברי הימים בפסוק המקביל 'ויאמרו כל העם אמן והלל לה'.

עולה מכך שפרק צ"ו נאמר על ידי דוד לפני הארון, ומאידך הוא כלול בין פרקי 'תפילה למשה', מה שמורה על שימוש שעשה דוד בשיריו של משה כשבא לשיר בעצמו לפני הארון. דוד פתח בפרק ק"ה, בו שורר על קורותינו מימי האבות ועד היציאה ממצרים, סיים בפרק ק"ו בו שורר

מאותה נקודה, קריעת ים סוף, כל הקורות במדבר ועד הכניסה לארץ ושעבוד מלכויות של תקופת השופטים והישועה.¹² בתוֹךְ, במקביל לתקופת משה במהלך הדברים, שילב את שירתו של משה עצמו - פרק צ"ו.

הדברים עולים כפתור ופרח עם ההקבלה שעלתה לנו מהסוגיה בע"ז, ששירת הארון השב משדה פלשתים עושה שימוש חוזר בשירי משה. קרובים הדברים להיות ברורים, שמשה רבנו עצמו יסד שירים אלה בשוררו לפני הארון, ובשל כך שרו אותם לדורות שוב ושוב לפני הארון.

המסע אל הר הקודש

נבאר עתה את פרקי צ"ח-צ"ט, שמיוחסים גם הם לשירת הפרות המשיבות את הארון משדה פלשתים אל דרך בית שמש. ראשית נראה כיצד סגנונו של פרק צח אכן מתפרש היטב על סדר המאורעות בפרשת שיבת הארון משדה פלשתים.

מִזְמוֹר וְלֹא נֹאמַר שֵׁם אֹמְרוֹ (יתמא, רש"י ע"ז שם), שִׁירוּ לֵה' שִׁיר חֲדָשׁ כִּי נִפְלְאוֹת עָשָׂה בֵּין הַפְּלִשְׁתִּים, הוֹשִׁיעָה לּוֹ לְעַצְמוֹ בַּלְבַּד, לְאֲרוֹנוֹ, יְמִינוֹ וְזִרְעוֹ קָדְשׁוֹ אֲבָל לֹא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּפְלוּ בַּמִּלְחָמָה וְלֹא נוֹשְׁעוֹ. הוֹדִיעַ ה' יְשׁוּעָתוֹ, לְעֵינֵי הַגּוֹיִם בַּשָּׂדֶה פְּלִשְׁתִּים גְּלָה צְדָקְתוֹ. עַד כֵּן הַשִּׁירָה מִשָּׂדֶה פְּלִשְׁתִּים, וְכַעַת נִגְלָה הָאֲרוֹן לְאֲנָשֵׁי בֵּית שֶׁמֶשׁ. זָכַר חֲסִדוֹ וְאֲמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל, רָאוּ כָּל אֲפֹסֵי אֶרֶץ הַפְּלִשְׁתִּים הַעֹמְדִים וְרוֹאִים אֶת הָאֲרוֹן וְאֵת שֶׁמֶשׁ בֵּית שֶׁמֶשׁ, אֵת יְשׁוּעָתָא-לְהֵינּוּ זוּהִי שִׁירַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַקּוֹצְרִים בְּעֵמֶק בֵּית שֶׁמֶשׁ. רַק כֵּן נִכְנַסְתָּ לְמִזְמוֹר אוֹוִירַת שִׁירָה וְשִׁמְחָה. הָרִיעוּ לֵה' כָּל הָאֶרֶץ פָּצְחוּ וְרִנְנוּ וְזָמְרוּ. וְזָמְרוּ לֵה' בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זְמֶרָה בְּרִיקוּדִים וּמְחֻלוֹת לְפָנֵי אֲרוֹן הַבְּרִית. בְּחֻצְצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ ה'. כַּעַת מֵתוֹאֵר מִסְּלוֹל שֶׁל הָאֲרוֹן. יִרְעֵם הַיָּם וּמְלֵאוּ בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יוֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם, תִּבֵּל רְצוּעַת הַיָּבֵשׁה וְיִשְׁבִּי בָּהּ הַפְּלִשְׁתִּים שֶׁרַעְמוּ וְרַעְשׁוּ בְּפוֹרְעֵנוֹת שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם. נִהְרֹת נַחַל שׁוֹרֵק וְנַחַל הָאֱלֹהִים הַזּוֹרְמִים בְּמִישׁוֹר שֶׁלֹּאֲרוֹכּוּ הַלְכוּ הַפְּרוֹת יִמְחָאוּ כָּף, יַחַד הָרִים יִרְנְנוּ עִם הַגַּעַת אֲרוֹן הַבְּרִית לְגַבְעוֹת שֶׁפֶלֶת יְהוּדָה סְבִיב בֵּית שֶׁמֶשׁ. לְפָנֵי ה' כִּי בָּא לְשֹׁפֵט הָאֶרֶץ שֶׁשֶׁפֵּט וְהִכָּה בְּאֲנָשֵׁי בֵּית שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ בְּאֲרוֹן ה', יִשְׁפֹּט תִּבֵּל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמִישְׁרִים.

פרק צ"ט נראה כבנוי משלושה שלבים זה על גבי זה, אותם שלושה שלבים שראינו לעיל. ראשית שרו אותו משה וישראל לפני הארון במדבר, בשנית שרו אותו לפני הארון השב משדה פלשתים, ובשלישית שר אותו דוד כשהעלה את הארון לעירו. משה וישראל שרו על המורא שמטיל הקב"ה על אויביו, כמו שנאמר: "וַיְהִי בְּנִסְעֵ הָאֲרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוֹמָה ה' וַיִּפְּצוּ אֲיִבָיֶךָ וַיִּנָּסוּ מִשְׁנֵאִיךָ מִפְּנֵיךָ". ארון הברית ובו הלוחות מכתב אלהים, מניס את האויבים. בשוב ארון הברית משביו בשדה פלשתים, שוב מושר השיר על גילוי יד ה' עליהם. בשני שלבים אלה, הקריאה היא להשתחוות לפני הארון, שכן אין בית קבוע לה'. הארון נקרא 'הדום רגליו', כמו שנאמר "וַיִּקֶם דָּוִד הַמֶּלֶךְ עַל רַגְלָיו וַיֹּאמֶר שְׁמְעוּנִי אֲחִי וְעַמִּי אֲנִי עִם לְבָבִי לְבָנוֹת בֵּית מְנוּחָהּ

¹² התפילה לקיבוץ מן הגויים יכולה להתפרש על נדחי ישראל בין הפלשתים במערב הארץ ובין עמי מזרח הירדן, כמבואר בספר שמואל ובדברי הימים, שכבר בימי שאול היו מבני ישראל מתערבים בין עמי הסביבה.

לאַרֹן בְּרִית ה' וְלֵהֶם רַגְלֵי אֱלֹהֵינוּ וְהַכִּינוּתִי לְבָנוֹת: (דברי הימים א כח ב).¹³ דוד המלך שב ושר את השיר, ומציין שהוא הושר בימי משה ואהרון ובימי שמואל. כעת הוא מוסיף וחותר בקריאה להשתחוות להר קדשו, שכן עם לבבו לבנות בית מנוחה לארון הברית בהר הקודש בירושלים, ולא ינדוד עוד כבוד ה' ממקום למקום.

ה' מֶלֶךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל, יֵשֶׁב כְּרוּבִים שֵׁם הַקְּשׁוֹר בְּאֶרֶץ הַבְּרִית (שמואל א' ד, ד; שם ב' ו, ב) תְּנוּט תִּיטֶה הָאָרֶץ בְּפוֹרְעֵנוֹת שֶׁהֵבִיא עַל הָאוֹיְבִים. ה' בְּצִיּוֹן עִיר דָּוִד גָּדוֹל כַּעַת (בשיר השלישי) וְרָם הוּא עַל כָּל הָעַמִּים. יוֹדוּ הַפְּלִשְׁתִּים שֶׁמָּה גָּדוֹל וְנוֹרָא מִמֶּקְדְּשׁוֹ – אֶרֶץ בְּרִיתוֹ, וְלֹא נֹאמַר גִּיבוֹר שֶׁכֵּן נִכְרִים מִשְׁתַּעֲבָדִים בְּבִנְיָו,¹⁴ קְדוֹשׁ הוּא. וְעַז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב לִשְׁפוֹט אֶת הַפְּלִשְׁתִּים אֲתָה כּוֹנֵנָה מִיִּשְׂרָאֵל, וְגַם מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה בְּיַעֲקֹב אֲתָה עֹשֶׂיֶת בְּבֵית שִׁמְשׁ וּבַפָּרֶץ עוֹזָא. רוֹמְמוֹ ה' אֶל-לֵהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לֵהֶם רַגְלֵינוּ זֶהוּ הָאֶרֶץ קְדוֹשׁ הוּא. ומוסיף דוד:

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכַתְּנֵי שָׂרוּ כַךְ, וּבִימֵי שְׁמוּאֵל שֶׁהוּא בְּקִרְאֵי שְׁמוֹ קִרְאִים אֵל ה' וְהוּא יַעֲנֵם. בְּעַמּוֹד עֲנֵן יִדְבַר אֲלֵיהֶם שְׁמָרוּ עֲדוּתִי וְחַק נָתַן לָמוֹ. ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתָה עֲנִיתָם אֵל נִשְׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנָקָם עַל עֲלִילוֹתָם שִׁדְקָתָה עִמָּם עַל חַטָּאתֵיהֶם, מִמִּי מְרִיבָה וְעַד עוֹזָא. רוֹמְמוֹ ה' אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ מֵעַתָּה לְהַר קְדְּשׁוֹ הַר הַמּוֹרִיָּה כִּי קְדוֹשׁ ה' אֶל-לֵהֵינוּ.

מזמור צ"ז בלוע בין מזמורי הארון, ועל פי תוכנו הוא משתלב ביניהם. שמחה מצד אחד, משפט באויבים מצד שני, מורא שמים על כל הארץ, יבושו העמים וישמחו ישראל ויהודה:

ה' מֶלֶךְ תִּגַּל הָאָרֶץ יִשְׁמְחוּ אֵיִם רַבִּים: עֲנֵן וְעֶרְפֹּל סָבִיבֵי צַדִּיק וּמִשְׁפָּט מְכוּן כְּסָאוֹ: אִשׁ לְפָנָיו תִּלָּךְ וְתִלְחַט סָבִיב צָרִיו: הַאִירוּ בְּרַקְיוֹ תִּבְלֵל רְאֵתָה וְתַחֵל הָאָרֶץ. הָרִים כְּדוֹנָג נִמְסוּ מִלְּפָנָיו ה' מִלְּפָנָיו אֶדוֹן כָּל הָאָרֶץ: הַגִּידוּ הַשְּׁמַיִם צַדִּיקוֹ וְרָאוּ כָּל הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ: יִבְשׁוּ כָּל עַבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְּלִים בְּאֱלִילִים הַשְּׁתַּחֲוּוּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים: שְׁמַעַה וְתִשְׁמַח צִיּוֹן וְתִגְלָנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ ה': כִּי אֲתָה ה' עֲלִיּוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ מְאֹד נְעֻלִיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים: אֲהַבִּי ה' שְׁנֵאוֹ רַעַ שְׁמֵר נִפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יְצִילֵם: אֹרֶךְ לְצַדִּיק וְלִישְׂרֵי לֵב שְׁמַחָה: שְׁמְחוּ צַדִּיקִים בְּה' וְהוֹדוּ לְזִכְרֵךְ קְדְּשׁוֹ:

¹³ ובדומה לכך ביחזקאל (מג ז). ישעיהו אמר "השמים כסאי והארץ הדום רגלי. איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי", ודבריו נאמרו כנגד בית המקדש, אשר מכל הארץ הוא הדום רגלי ה', ובעיקר המקום הפנימי ביותר, ארון הברית והכרובים שבקודש הקדשים. מורי רבי יעקב מִדָן המשיל למלכי קדם היושבים על כסאם והדום רגליהם הוא תיבת אוצר ובה שטרות הממלכה. 'שטר'ו של הקב"ה הם לוחות העדות שבארון הברית, ש'תחת רגליו' כביכול.
¹⁴ חכמינו פירשו שגיבור הוא כאשר ישראל אינם משועבדים, ונורא הוא כאשר יראים ממקדשו (יומא סט ע"ב): "דאמר רבי יהושע בן לוי... אתא משה אמר (דברים יז) הא-ל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר נורא. אתא דניאל אמר: נכרים משתעבדים בכניו, איה גבורותיו? לא אמר גבור..." . כאשר ישראל נמסרים ביד פלשתים והפלשתים נענשים בשל אוזנם בארון, הרי יש כאן מידת נורא ממקדשיך אך לא מידת גיבור, כתפילת דניאל.

אפשר אם כן שפרקים צ"ה-ק' הם חטיבה אחת, בה הפתיחה והסיום בסגנון אחד כמבואר לעיל. משה רבנו מעורר את בני ישראל, דור יוצאי מצרים שנגזר עליהם למות במדבר, ואומר להם שגם עליהם מוטל לעבוד את ה' בשמחה, לזמר ולהריע לו, ואין להם להלין על פורענותם אלא על עצמם, שבמרים ובחטאם הביאו זאת על עצמם. בכך הוא פותח את 'לכו נרננה', לאחר מכן ארבעת שירי הארון, וחותרם ב'מזמור לתודה', כדי לעודדם שבניהם יבואו אל הארץ וירשו אותה, 'בואו שעריו בתודה חצרותיו בתהילה, הודו לו ברכו שמו, כי טוב ה' לעולם חסדו, ועד דור ודור אמונתו'. גם אם אתם הדור שלקה, נצח ישראל לא ישקר, וסוף הטובה לבוא. כך מצאנו גם בתורה, שמיד לאחר פרשת המרגלים והגזירה, שב ואמר 'כי תבואו אל ארץ מושבותיכם' (במדבר טו, ב. רש"י ראב"ע, רמב"ן ועוד).

סיכום

יש בתורה שירת תפילה של משה רבנו במסע הארון וחנייתו. על פי המסורה יש סימניות המנתקות את הפסוקים הללו מהמרחב המקראי המקיף אותם, ורבי מחשיב אותם כספר בפני עצמו. ראינו אחד עשר פרקי תהלים שחיבר משה רבנו, על כל פנים את גרעיניהם, וחלק מהם קשור ישירות למסעות הארון, מצד התוכן ומצד מסורת חכמים.

ראינו שישנם דברים שאמר משה בנבואה שאינה 'פה אל פה', ויש אף דברים שאמר בדרגת רוח הקודש, וביניהם מזמורי התהלים הללו. יתכן אם כן לפרש, שהקב"ה שב והכתיב למשה באספקלריה המאירה רק את שני פסוקי המסגרת שהוכנסו לתורה, ובכך רמז על יתר השירים שלא נכנסו לתורה ונותרו לנו בין כתבי הקודש בספר תהלים.